

ДИСКУРС СПРОТИВУ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ У ЗБІРЦІ ОДРІ ЛОРД «СЕСТРА-ВИГНАННИЦЯ»

Яковенко І.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212
iv.yakovenko@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0001-9161-4013

У статті здійснено аналіз публіцистики Одрі Лорд — представниці афро-американської літератури, активістки та феміністки. На засадах афро-американських та феміністичних студій збірка есе «Сестра-вигнанниця» розглядається як полеміка з феміністичним рухом Другої хвилі та як маніфести політичного активізму. В есеїстиці Одрі Лорд критикує інституалізоване заперечення відмінностей, закладає підґрунтя для теоретичного осмислення проблеми інтерсекціональності, спряючи утвердженню чорного фемінізму.

Ключові слова: афро-американська література, чорний фемінізм, есеїстика, Одрі Лорд, «Сестра-вигнанниця».

I. Yakovenko

Resistance and liberation discourse in Audre Lorde's "Sister Outsider"

The article focuses on the essays of Audre Lorde — African American writer, Black feminist and activist. Through the lens of African American and Feminist Studies the essay collection "Sister Outsider" by Audre Lorde is analysed as a political manifesto which critiques the Second Wave feminism, and suggests a unique perspective on issues of racism, sexism, heterosexism, homophobia, women's erotic and creativity. Although Lorde's early poetry collections are characterised by the wide usage of authentic imagery and Afro-centric mythology, the later poetry, the 1982 biomythography "Zami: A New Spelling of My Name", and the 1984 essay collection "Sister Outsider", are politicised writings in sync with the Black / feminist consciousness. In the essays, Audre Lorde argues that institutionalised rejection of race / gender / class / sexual differences stems from the Western European patriarchal frame thus aggravating discriminating practices. The writer emphasises the role of the oppressed groups — ethnic minorities, women, the working class, in the destruction of the societal patriarchal 'norms'. Audre Lorde's essay collection has become instrumental in initiating the feminist discussion on intersectionality, which will later be theorized by Kimberle Crenshaw, and in articulation of the Black feminist ideology. Lorde's critique of White feminists is triggered by their dismissal of the non-European women's heritage, and by their unwillingness to acknowledge differences inside the gender group, which for the Black feminist Audre Lorde was an adoption of the patriarchal frame of reference. The poet's timely theory of differences urges to break up silences concerning societal discriminating practices towards the oppressed groups, thus challenging the hierarchies of powers in the society.

Key words: African American literature, Black feminism, essays, Audre Lorde, "Sister Outsider".

Вступ. Одрі Лорд (1934–1992) — афро-американська письменниця, активістка Руху за громадянські права, представниця чорного фемінізму. Розпочавши свій творчий шлях як мисткиня Руху за чорне мистецтво, у ранніх поетичних збірках Одрі Лорд виходить за рамки політизованого мистецтва літературної школи, апелюючи до африканської міфології та автентичної образності. Дослідниця Емілі Р. Паттер наголошує: "Audre Lorde provides a particularly salient example of the diverse ways in which the Black Arts marriage of art and politics took root. <...> As with her Black Arts counterparts, for Lorde art is her vision of that change which is proudly feminist, lesbian, and humanist, rather than nationalistic" [21, 131]. Алексіс Де Во — авторка біографічної розвідки,

присвяченої Одрі Лорд, зазначає, що на відміну від представниць Руху Ніккі Джованні та Соні Санчес, які, часто нехтуючи власною жіночою перспективою у творчості, стали частиною монолітної націоналістично спрямованої літературної школи, рання поезія письменниці не зовсім вписувалася в канони політизованого мистецтва: "In contrast, Lorde's more lyric, understated poetry was out of sync with these raced designs. Her later poetry, however, would more explicitly reflect a politicized, self-inflected Black consciousness" [7, 92].

У дальшому прозовий і поетичний доробок Одрі Лорд стає відгуком на нагальні суспільно-політичні проблеми — расизм, гендерну нерівність, сексизм та гетеросексизм, гомофобію, відображає ідеологічну полеміку між білим

та чорним фемінізмом. В її творах майстерно поєднуються суспільно-політична лінія, афроцентричні та інтимні мотиви: “In her poetry intimate moments of love coexist in the same poem with the life of the city, the wider world of politics and race in the US or globally, and the myths and traditions of African heritage” [12, 156].

Відкритість Лорд щодо своєї нетрадиційної сексуальної орієнтації у поетичній збірці “Cables to Rage” (1970) та в біографії “Zami: A New Spelling of My Name” (1982), на думку критиків, позначили радикальні зміни в художній творчості у 1980-х роках: “Lorde’s openness about her lesbianism undoubtedly helped facilitate <...> radical change in the fiction of the 1980s — the overt exploration of lesbian relationships among black women and how these relationships are viewed by black communities” [25, 80].

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок дослідження. Художній та публіцистичний спадок Одрі Лорд привертая увагу американських та європейських дослідників літератури. Грунтовна монографічна розвідка А. Де Во присвячена життєвому шляху та творчості письменниці [7]. Автобіографічне письмо Одрі Лорд досліджували К. Біркл [2], С. Ву [26], М.К. Морріс [15], Ж. Перет [17], К.Л. Рімз [19], феміністичні аспекти творчості поетеси розглядали Мерпоян та Банемір [13], а поетичний доробок мисткині проаналізовано в розвідках С. Дхайрайям [8], Р. Рашеді [18]. Дослідження Меріон Крафт фокусується на культурно-просвітницькій діяльності Одрі Лорд у Європі, на її зв’язках із феміністичним рухом Німеччини та спільнотою чорношкірих німців — вихідців з африканських країн (Black Germans). М. Крафт відзначає роль Лорд у налагодженні транснаціональних стосунків із жінками етнічних меншин Німеччини: “During her years in Germany, she not only laid down one of the foundations of the Black German women’s movements, but also encouraged the forging of transnational alliances” [4, 27]. Аналізуючи творчість американських письменників карибського походження, Д.К. Данс відзначає революційну та надихаючу роль Одрі Лорд, яка прагнула бути взірцем для пригнічених меншин і сприяла консолідації афро-американців: “In her poetry, her essays, her autobiographical writing, and her speeches, Lorde was the consummate revolutionary, seeking to empower the outsiders. Throughout her work, she <...> focused on bringing together Africa and the diaspora” [6, 388–389]. На важливу роль письменниці в становленні чорного фемінізму вказує Лінда Вагнер-Мартін: “Lorde soon became a spokesperson for racial conflict within feminism, and for the fair allotment of power so that not all offices, or all publication venues, would belong to white writers” [24, 87].

Попри те, що в західному літературознавстві художній доробок Одрі Лорд активно

вивчається, у вітчизняних американських студіях з’являються лише поодинокі розвідки, що досліджують аспекти творчості письменниці [9]. Недостатня увага до літературного спадку видатної афро-американської письменниці-феміністки в українській американістиці зумовлює **актуальність дослідження**. На нашу думку, афроцентричний та феміністичний дискурси американської письменниці, її поетичні твори та публіцистика потребують більш прицільної уваги. **Метою статті** є аналіз публіцистичного доробку Одрі Лорд на засадах афро-американських та феміністичних студій.

Методологія дослідження. Теоретичну базу дослідження складають праці з історії американської літератури [12; 14; 21; 24; 25] та розвідки, присвячені дослідженню феміністичного руху в США [1; 5; 20; 23].

Результати дослідження та обговорення. Есе, що увійшли до збірки Одрі Лорд «Сестра-вигнанниця» (“Sister Outsider”), створювались письменницею з 1976 до 1984 року. Книга вирізняється широким тематичним діапазоном та жанрово-стильовою різноманітністю. Збірка містить есе, політичні промови, інтерв’ю Едрієнн Річ з Одрі Лорд, нотатки про подорожі до Росії та Гренади. Одрі Лорд розмірковує про проблему довіри в особистих стосунках (“Scratching the Surface: Some Notes on Barriers to Women and Loving”) [11, 45–52], пише про еротичність як джерело жіночої сили (“Uses of the Erotic: the Erotic as Power”) [Ibid., 53–59], сексизм і традиції маскулітності (“Sexism: An American Disease in Blackface”) [Ibid., 60–65], расизм і гомофобію (“The Uses of Anger: Women Responding to Racism”) [Ibid., 124–133], фемінізм та дискримінацію письменниць-феміністок (“The Master’s Tool Will Never Dismantle the Master’s House”) [Ibid., 110–113].

К. Боуд вказує на тотальну опозицію письменниці до традиційних цінностей середнього класу та прагненні чинити войовничий спротив панівним суспільним нарративам та ідеологемам тогочасної Америки: “Her opposition to traditional middle-class values is nearly total. <...> Lord hungers for their destruction. <...> She relishes making war on mainstream America. She envisions a reoriented society but it must be reoriented her way” [3, 292]. Таке прочитання доробку Одрі Лорд видається надто спрощеним. В есе «Вік, раса, клас, стать» (“Age, Race, Class, Sex”) Лорд наголошує на необхідності перегляду хибних суспільних норм щодо равенства та відмови від узвичаєних опозицій панівний / підлеглий, чорний / білий, чоловік / жінка: “Much of western European history conditions us to see human differences in simplistic oppositions to each other: dominant/subordinate, good/bad, up/down, superior/inferior. In a society where the good is defined in terms of profit rather than in terms of human need, there must always

be some group of people who, through systemized oppression, can be made to feel surplus, to occupy the place of the dehumanized inferior. Within this society, that group is made up of Black and Third World people, working-class people, older people, and women” [11, 114].

У назві збірки «Сестра-вигнанниця» (“Sister Outsider”) заявлено її ключову тему — відмінність та інакшість. Ідентифікуючи себе чорношкірою феміністкою, лесбійкою та соціалісткою, Одрі Лорд наголошує насамперед на власній інакшості, адже вона не належала до панівної групи — білих, чоловіків чи людей традиційної сексуальної орієнтації. Дослідниця творчості письменниці Кармен Біркл зазначає: “To find or present her ‘self’ was not only a purpose but also a means to overcome a crisis or the more general feeling of being marginalized in a white, male, and heterosexual society. Audre Lorde used her writing as a personal and political therapy in which she spoke about herself and others” [2, 180]. Постає майстрині стає втіленням Іншої — the Other, а сама письменниця стверджує, що настав час, коли Інші — афро-американці, жінки і знедолений клас — через власний досвід спротиву віковому пригніченню можуть торувати шлях до звільнення.

У листі до Мері Делі (“An Open Letter to Mary Daly”), видатної феміністки й авторки книги “Гін/Екологія” (“Gyn/Ecology”), Одрі Лорд пише про ігнорування проблем чорношкірих жінок з боку білих феміністок: “What you excluded from “Gyn/Ecology” dismissed my heritage and the heritage of all other non-european women, and denied the real connections that exist between all of us” [11, 68]. Таке нехтування проблем представниць етнічних меншин свідчить про знецінення досвіду афро-американських жінок, провокує роз’єднання і створює ґрунт для деструктивних расистських течій всередині феміністичного руху: “To me, this feels like another instance of the knowledge, crone-ology and work of the women of Color being ghettoized by a white woman dealing only of a patriarchal western european frame of reference” [Ibid., 68].

Письменниця критично ставилась до феміністичного руху Другої хвилі через його зосередженість на проблемах білих жінок середнього класу та ідею протиставлення чоловіків і жінок. У своїй творчості вона виходить із теорії відмінностей (“theory of difference”), вважаючи, що неправильним є розглядати проблеми жінок як групи, об’єднаної за гендерним принципом [Ibid., 115–116]. Одрі Лорд зосереджувалася на відмінностях, які визначали жінок залежно від раси, класу, віросповідання, віку, стану здоров’я, і вимагала визнання та прийняття цих відмінностей у суспільстві. Як зазначає Кармен Біркл, “Lorde puts her emphasis on the authenticity of experience. She wants her difference acknowledged but not judged; she does

not want to be subsumed into the one general category of ‘woman’. A form of community can be established when she finds out how her experiences with cancer fit into the larger tapestry of her work as a Black woman, into the history of all women, finding herself as part of a ‘continuum of women’” [2, 202].

Визнання і прийняття суспільством відмінностей та різноманіття Одрі Лорд вважає рушійною силою для соціальних змін. Для письменниці західноєвропейська традиція репрезентує відмінності у формі спрощених опозицій: домінування / упокорення, гарний / бридкий, вищий / нижчий. Таке бачення спрямоване на пригнічення і розділення, на позначення Іншого як такого, що не відповідає узвичаєним «нормам» або відступає від «норми». Остання ж, на думку художниці, є міфом: “In America, this norm is usually defined as white, thin, male, young, heterosexual, christian, financially secure. It is with this mythical norm that the trappings of power reside within this society” [11, 116].

Одрі Лорд пише про започатковане економікою, що зорієнтована на прибутки, інституалізоване заперечення відмінностей, яке змушує ставитися до них із острахом, ігнорувати або заперечувати їх. Нездатність визнати та сприйняти відмінності розділяє суспільство. Усвідомивши різноманітність, люди зможуть спільно діяти, щоб подолати дискримінацію. На думку Одрі Лорд, саме меншини, тобто Інші, покликані змінити суспільство, допомагаючи домінуючій привілейованій більшості усвідомити «інакшість» (“Otherness”) і навчитися поважати Іншого, а відмінності можуть стати джерелом спротиву пригніченню і сприяти трансформації суспільства.

Розмисли Одрі Лорд про інакшість та маргінальний статус Іншої / Іншого в американському суспільстві заклали підґрунт для теоретичного осмислення проблеми інтерсекціональності (“intersectionality”) — дослідження комплексу різних форм пригнічення та дискримінаційних практик з урахуванням неоднорідності та різноманіття ідентичностей, здійснене професоркою Кімберлі Креншо. Розвиваючи тезу Одрі Лорд про проблеми ігнорування відмінностей, Креншо зазначає: “The problem with identity politics is not that it fails to transcend difference, as some critics charge, but rather the opposite — that it frequently conflates or ignores intra group differences” [5, 1242]. Вчена вказує на проблему сучасного фемінізму та антирасистських рухів, які виявилися неспроможними врахувати інтерсекціональність расизму та патріархатності: “Contemporary feminist and antiracist discourses have failed to consider the intersections of racism and patriarchy” [Ibid., 1242–1243]. Слід зазначити, що Одрі Лорд однією з перших афроамериканських діячів привернула увагу до ігнорування расових проблем всередині феміністичного руху [24, 87].

Полеміка Одрі Лорд із феміністками Другої хвилі сприяє утвердженню чорного фемінізму, який серед аспектів патріархатної суспільної моделі акцентує увагу не лише на підлеглому і залежному становищі жінки, а й на проблемах примусової міграції-рабства, невірницькій праці, насильстві, згвалтуванні та лінчуванні, міфах та стереотипах щодо меншин, протиставляючи патріархатному домінуванню практики спротиву афро-американських жінок — аболіціонізм, боротьбу за виборче право, участь у діяльності визвольних, мистецьких та просвітницьких рухів: “Black feminist theory seeks to explain how both positive and negative factors have influenced and been influenced by the interventions of Black women in their social structures, as it challenges the hierarchies of powers within those structures. It stimulates debate about Black women’s heroic acts of self-determination: abolitionism, suffrage, temperance, racial uplift, painting, teaching, among other roles that evince their existence, achievement and outright rebellion” [23, 246].

Відповідаючи на докори класика афро-американської літератури Джеймса Болдуїна щодо її критичного ставлення до чоловічої статі, Одрі Лорд обґрунтовує необхідність перегляду як жіночого, так і чоловічого становища у суспільстві у спільній боротьбі проти пригнічення: “I do not blame Black men; what I’m saying is, we have to take a new look at the ways in which we fight our joint oppression because if we don’t, we’re gonna be blowing each other up. We have to begin to redefine the terms of what woman is, what man is, how we relate to each other” [10]. Джеймс Болдуїн на репліку Одрі Лорд зауважує, що це означає перегляд норм західного світу: “But that demands redefining the terms of the western world” [10].

Дебора Розенфельт вказує, що есе Одрі Лорд «Трансформація мовчання в мову та дію» (“The Transformation of Silence into Language and Action”) виражає її прагнення подолати існуючу політику замовчування расових та гендерних проблем: “It develops a feminist ethic of truth-telling in the face of social pressures to conform and to lie” [20, 535]. Десятиліттям раніше Едрієнн Річ порушувала проблему формування феміністичної свідомості жінок у збірці нехудожньої прози «Про брехню, секрети і мовчання» (“On Lies, Secrets, and Silence: Selected Prose”, 1966–1978). Як стверджувала письменниця-феміністка, жінка не зобов’язана обмежуватися лише роллю дружини та матері, а має знайти для себе заняття до душі або реалізуватися у творчості. Одрі Лорд підтримує тезу Едрієнн Річ, наголошуючи на креативному потенціалі жінки та ролі поезії в житті жінок. В есе «Поезія — не розкіш» (“Poetry Is Not a Luxury”) письменниця визначає поезію невід’ємною сутністю жінки, передумовою для висловлення надії і мрії про виживання, руху до змін та обре-

тіння свободи: “[Poetry] is a vital necessity of our existence. It forms the quality of the light within which we predicate our hopes and dreams toward survival and change” [11, 37]. О.Дж. Мур доходить висновку про те, що в поетичному баченні Лорд поєднується тіло, слово та світ, а поезія тлумачиться не як прикраса, а як фундаментальний ресурс, що надає свободу думати і висловлюватись [14, 511]. Одрі Лорд наголошує на тому, що у комерціалізованому світі, позначеному дегуманізацією інституцій, поезія та почуття не вважаються за цінність, а тому не мали зберегтися. Проте вони збереглися, втілюючись у мрії, що торують шлях до свободи: “For within living structures defined by profit, by linear power, by institutional dehumanization, our feelings were not meant to survive. <...> They surface in our dreams, and it is our dreams that point the way to freedom. Those dreams are made realizable through our poems that give us the strength and courage to see, to feel, to speak, and to dare” [11, 39].

Роксан Рашеді стверджує, що, в розумінні Одрі Лорд, жінка втілює одухотворений творчий потенціал, який, проте, є часто непроявленим і замовчуваним. Поезія надає можливість оприявлення жіночої божественної креативної обдарованості: “Lorde asserts that each woman embodies a divine, creative spirit. Yet, this spirit is often left unexamined, unrecorded, and ultimately, silenced. For Lorde, poetry is the way to un-silence this spirit” [18, 41–42].

Для афро-американської письменниці важливим було порушувати мовчання, вголос говорити і про суспільні проблеми, і про особисту трагедію. Усвідомлюючи, що «трансформація мовчання в мову та дію» є актом самовідкриття (“an act of self-revelation”), який пов’язаний із небезпекою та страхом, проте Лорд стверджує: “What is most important to me must be spoken, made verbal and shared, even at the risk of having it bruised or misunderstood” [11, 40]. Опіраючись тиранії мовчання, Одрі Лорд знаходила шлях до порозуміння, підтримку жінок і нівелювання відмінностей: “For every real word spoken, for every attempt I had ever made to speak those truths for which I am still seeking, I had made contact with other women while we examined the words to fit a world in which we all believed, bridging our differences” [Ibid., 41]. При цьому у своїй риторичній письменниці уникала спрощених опозицій, що створювали соціальну напругу, фокусуючись натомість на складних взаємозв’язках соціальних, політичних, економічних, освітніх та релігійних факторів, а також їх впливі на різні соціальні групи: “Her rhetoric avoided the simplistic reduction of social tensions to the roles of oppressor and oppressed, noticing as she did so how social, political, economic, educational, and religious factors impinge upon lives in complicated ways that oftentimes have people operating within both roles,

even as they are consciously mindful of only one of them” [16, 287].

Есе Одрі Лорд «Трансформація мовчання в мову та дію» (“The Transformation of Silence into Language and Action”, 1977) пізніше стане вступом до сповідального твору письменниці «Щоденники хворої на рак» (“The Cancer Journals”, 1980). Долаючи мовчання, Одрі Лорд вголос говорить про особисте — свою тяжку хворобу, слугуючи взірцем у наполегливій боротьбі з недугою, привертаючи увагу суспільства до проблем онкохворих, і створює першозразок автопатографії (autopatography) — літературний текст, що зображував хворобу та страждання. «Щоденники» письменниці стали однією з перших автобіографій, що відтворювали внутрішній світ хворої на рак: “Lorde’s pioneering work, by revealing her innermost feelings about the disease and through her insistence that cancer must be battled in the same way as are racism, heterosexism, and apartheid, has inspired any number of women and given them the power to use their resources for their own health and for one another” [22, 304].

В есе «Еротика як сила» (“Uses of the Erotic: Erotic as Power”) Одрі Лорд критикує західну ідеологію та «фалоцентричні системи» як структури, що пригнічують жіночий голос, а жіночий еротизм розглядають як ознаку меншовартості (“a sign of female inferiority”) [11, 53] або тлумачать як порнографію, яка, на думку письменниці, є пригніченням і запереченням еротизму, адже остання є придушенням емоції та почуття [Ibid., 54]. Еротичне, як вважає Лорд, є виявом наших

глибинних почуттів: “The erotic is a resource within each of us that lies in a deeply female and spiritual plane, firmly rooted in the power of our unexpressed or unrecognized feeling” [Ibid., 53]. Мисткиня повертається до первинного значення слова «еротичний», яке у давніх греків вживалося на позначення любові у всіх її проявах і поступувало гармонію та творчий потенціал. Яна Савицькі зазначає, що в тому сенсі, в якому Одрі Лорд вживає поняття «еротичний», його можна інтерпретувати як імпліцитний заклик до гуманізму [1, 309], а тому її проза набуває вуманістичних рис: “Lorde spoke definitively in ‘womanist’ prose — and she was one of the few women writers to be so effortlessly impassioned by her lesbianism, her eloquence, and her disabilities” [24, 231].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одрі Лорд відіграла важливу роль у становленні чорного фемінізму, а публіцистична проза письменниці стала інструментом для озвучення її позиції як чорної феміністки та активістки Руху за громадянські права. Долаючи обмежений погляд фемінізму Другої хвилі, її наратив про звільнення набуває ознак філософії вуманізму. Творчість та суспільно-політична діяльність Одрі Лорд сприяли деколонізації свідомості пригнічених етнічних меншин та жінок, порушували мовчання навколо табуйованих і заборонених до обговорення проблем гомосексуальних стосунків, жіночої еротики. Новаторство письменниці в літературній царині засвідчили біоміографія «Замі: Мое нове ім'я» та першозразок автопатографії «Щоденники хворої на рак».

ДЖЕРЕЛА

1. Савицькі Я. Фуко и феминизм: к политике «различия». *Феминистская критика и ревизия истории политической философии* / сост. М.Л. Шенли, К. Пейтмен. Москва: Российская полит. энциклопедия, 2005. С. 297–315.
2. Birkle, C. Women’s Stories of the Looking Glass: Autobiographical Reflections and Self-Representations in the Poetry of Sylvia Plath, Adrienne Rich, and Audre Lorde. München: Wilhelm Fink Verlag, 1996. 271 p.
3. Bode, C. American Perspectives: The United States in the Modern Age. Washington, D.C.: United States Information Agency, Division for the Study of the United States, 1990. 343 p.
4. Craft, M. Building Cross-Cultural Bridges: Audre Lorde’s Liaisons with Black Germany. *Continental Shifts, Shifts in Perception: Black Cultures and Identities in Europe*. Ed. by S. Beezmobun. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2016. P. 25–31.
5. Crenshaw, K. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*. 1991. Vol. 43, no. 6. P. 1241–1299.
6. Dance, D. C. African American Literature by Writers of Caribbean Descent. *The Cambridge History of African American Literature*. Ed. by M. Graham and J. W. Ward, Jr. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 377–404.
7. De Veaux, A. *Warrior Poet: A Biography of Audre Lorde*. New York: W. W. Norton, 2004. 446 p.
8. Dhairyam, S. “Artifacts for Survival”: Remapping the Contours of Poetry with Audre Lorde. *Feminist Studies*. 1992. Vol. 18, no 2. P. 229–256.
9. Dolgusheva, O. Cultural- and Self-Identification in African American Women’s Poetry: Maya Angelou, Sonia Sanchez, Audre Lorde. *Літературний процес: Методологія, імена, тенденції: Збірник наукових праць. Філологічні науки*. 2018. № 11. P. 28–37.

10. Lorde, A. and Baldwin, J. Revolutionary Hope: A Conversation Between James Baldwin and Audre Lorde. *The Culture*. 2014. № 3.
11. Lorde, A. *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Freedom, CA: The Crossing Press, 1984. 192 p.
12. MacGowan, C. *Twentieth-Century American Poetry*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2005. 348 p.
13. Mehrpouyan, A. and Banehmir, S. S. A. Feminism and Feminine Culture in Modern Women Writers' Works: With Special Reference to Anne Sexton and Audre Lorde. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 158. P. 199–205.
14. Moore, O. J. Redefining the Art of Poetry. *The Cambridge History of African American Literature*. Ed. by M. Graham, and J. W. Ward Jr. New York: Cambridge University Press, 2011. P. 497–531.
15. Morris, M. K. Audre Lorde: Textual Authority and the Embodied Self. *Frontiers: A Journal of Women Studies*. 2001. Vol. 23, no 1. P. 168–188.
16. Olson, L. C. Audre Geraldine Lorde: Professor of English, Poet, Black Lesbian, and Socialist. *American Voices: An Encyclopedia of Contemporary Orators*. Ed. by B. K. Duffy and R. W. Leeman. Westport, Connecticut; London: Greenwood Press, 2005. P. 285–293.
17. Perreault, J. "That the Pain not Be Wasted": Audre Lorde and the Written Self. *A/B: Auto/Biography Studies*. 1988. Vol. 4, no 1. P. 1–16.
18. Rashedi, R. Deconstructing the Erotic: A Feminist Exploration of Bodies & Voice in Lucille Clifton and Audre Lorde's Poetry. *MP: An Online Feminist Journal*. 2012. Vol. 3, no 5. P. 41–68.
19. Reames, K. L. "The Very House of Difference": Audre Lorde's Autobiographies. *Women and Race in Contemporary U.S. Writing: From Faulkner to Morrison*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. P. 73–90.
20. Rosenfelt, D. S. Feminisms and Literatures. *A Companion to American Literature and Culture*. Ed. by P. Lauter. Malden, MA; Oxford: Blackwell Publishing; A John Wiley & Sons, 2010. P. 528–562.
21. Rutter, E. R. Twentieth-Century African American Women Poets. *A History of Twentieth-Century American Women's Poetry*. Ed. by L. A. Kinnah. New York: Cambridge University Press, 2016. P. 123–137.
22. Struthers, A. "The Cancer Journals" *Masterplots II: African American Literature*. Ed. by T. Williams. Pasadena, California; Hackensack, New Jersey: Salem Press, 2009. P. 299–305.
23. Tesfagiorgis, F. H. W. In Search of a Discourse and Critique/s that Center the Art of Black Women Artists. *Theorizing Black Feminisms: The Visionary Pragmatism of Black Women*. Ed. by S. M. James and A. P. A. Busia. London and New York: Routledge, 2005. P. 231–269.
24. Wagner-Martin, L. *A History of American Literature: 1950 to the Present*. Malden, MA; Oxford: Wiley-Blackwell, 2013. 416 p.
25. Williams, D. A. Contemporary African American Women Writers. *The Cambridge Companion to African American Women's Literature*. Ed. by A. Mitchell and D. Taylor. New York: Cambridge University Press, 2009. P. 71–86.
26. Wu, C. Marked Bodies, Marking Time: Reclaiming the Warrior in Audre Lorde's "The Cancer Journals". *A/B: Auto/Biography Studies*. 2002. Vol. 17, no 2. P. 245–261.

REFERENCES

1. Savitski, Ya. (2005). Fuko i feminism: k politike "razlichia" [Foucault and Feminism: Toward a Politics of Difference]. In *Feministskaia kritika i revizia istorii politicheskoi filosofii*, Moskva: Rossiiskaia politicheskaiia entsyklopedia, 297–315 (in Russian).
2. Birkle, C. (1996). *Women's Stories of the Looking Glass: Autobiographical Reflections and Self-Representations in the Poetry of Sylvia Plath, Adrienne Rich, and Audre Lorde*. München: Wilhelm Fink Verlag.
3. Bode, C. (1990). *American Perspectives: The United States in the Modern Age*. Washington, D.C.: United States Information Agency, Division for the Study of the United States.
4. Craft, M. (2016). Building Cross-Cultural Bridges: Audre Lorde's Liaisons with Black Germany. In S. Beezmobun (ed.), *Continental Shifts, Shifts in Perception: Black Cultures and Identities in Europe* (pp. 25–31), Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
5. Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. In *Stanford Law Review*, 43.6, 1241–1299.
6. Dance, D. C. African American Literature by Writers of Caribbean Descent. In M. Graham & J. W. Ward Jr. (Eds.), *The Cambridge History of African American Literature* (pp. 377–404). New York: Cambridge University Press.
7. De Veaux, A. (2004). *Warrior Poet: A Biography of Audre Lorde*. New York: W. W. Norton.
8. Dhairyam, S. (1992). "Artifacts for Survival": Remapping the Contours of Poetry with Audre Lorde. In *Feminist Studies*, 18.2, 229–256.
9. Dolgusheva, O. (2018) Cultural- and Self-Identification in African American Women's Poetry: Maya Angelou, Sonia Sanchez, Audre Lorde. In *Literaturnyi protses: Metodolohiia, imena, tendentsii: Zbirnyk naukovykh prats, Filologichni nauky*, 11, 28–37.

10. Lorde, A. and Baldwin, J. (2014). Revolutionary Hope: A Conversation Between James Baldwin and Audre Lorde. In *The Culture*, 3.
<http://theculture.forharriet.com/2014/03/revolutionary-hope-conversation-between.html>
11. Lorde, A. (1984). *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Freedom, CA: The Crossing Press.
12. MacGowan, C. (2005). *Twentieth-Century American Poetry*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
13. Mehrpouyan, A. and Banehmir, S. S. A. (2014). Feminism and Feminine Culture in Modern Women Writers' Works: With Special Reference to Anne Sexton and Audre Lorde. In *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 158, 199–205.
14. Moore, O. J. (2011). Redefining the Art of Poetry. In M. Graham, & J. W. Ward Jr. (Eds.), *The Cambridge History of African American Literature* (pp. 497–531). New York: Cambridge University Press.
15. Morris, M. K. (2002). Audre Lorde: Textual Authority and the Embodied Self. In *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 23.1, 168–188.
16. Olson, L. C. (2005). Audre Geraldine Lorde: Professor of English, Poet, Black Lesbian, and Socialist. In B. K. Duffy & R. W. Leeman (Eds.), *American Voices: An Encyclopedia of Contemporary Orators* (pp. 285–293). Westport, Connecticut; London: Greenwood Press.
17. Perreault, J. (1988). "That the Pain not Be Wasted": Audre Lorde and the Written Self. In *A/B: Auto/Biography Studies* 4.1, 1–16.
18. Rashedi, R. (2012). Deconstructing the Erotic: A Feminist Exploration of Bodies & Voice in Lucille Clifton and Audre Lorde's Poetry. In *MP: An Online Feminist Journal*, 3.5, 41–68.
19. Reames, K. L. (2007). "The Very House of Difference": Audre Lorde's Autobiographies. K. L. Reames, *Women and Race in Contemporary U.S. Writing: From Faulkner to Morrison* (73–90). New York: Palgrave Macmillan.
20. Rosenfelt, D. S. (2010). Feminisms and Literatures. In P. Lauter (ed.), *A Companion to American Literature and Culture* (pp. 528–562). Malden MA; Oxford: Blackwell Publishing; A John Wiley & Sons.
21. Rutter, Emily R. (2016). Twentieth-Century African American Women Poets. In L. A. Kinnah (ed.), *A History of Twentieth-Century American Women's Poetry* (pp. 123–137). New York: Cambridge University Press.
22. Struthers, A. (2009). "The Cancer Journals". In T. Williams (ed.), *Masterplots II: African American Literature* (pp. 299–305). Pasadena, California; Hackensack, New Jersey: Salem Press.
23. Tesfagiorgis, F. H. W. (2005) In Search of a Discourse and Critique/s that Center the Art of Black Women Artists. In S. M. James and A. P. A. Busia (Eds.), *Theorizing Black Feminisms: The Visionary Pragmatism of Black Women* (pp. 231–269). London and New York: Routledge.
24. Wagner-Martin, L. (2013). *A History of American Literature: 1950 to the Present*. Malden, MA; Oxford: Wiley-Blackwell.
25. Williams, D. A. (2009). Contemporary African American Women Writers. In A. Mitchell and D. Taylor (Eds.), *The Cambridge Companion to African American Women's Literature* (pp. 71–86). New York: Cambridge University Press.
26. Wu, C. (2002). Marked Bodies, Marking Time: Reclaiming the Warrior in Audre Lorde's *The Cancer Journals*. In *A/B: Auto/Biography Studies* 17.2, 245–261.

Дата надходження статті до редакції: 24.09.2020 р.

Прийнято до друку: 15.10.2020 р.